

Laura Földeš,
Literárne dielo 2. kategória
2. miesto
Hotelová akadémia, Mikovíniho 1, Bratislava
Pedagogické vedenie: Katarína Dubravická

Autorka vyspovedala svojho starého otca, vysokoškolského pedagóga. Text nie je len obyčajným zaznamenávaním orálnej histórie, má beletristické prvky - jablčko, ktoré sa objavuje v texte aj jeho názve ako symbol slobody. Zaujímavé rozprávanie starého otca odhalilo jeho prežívanie aktívneho života počas totality.

Pamätáte si ešte?

Jablčko demokracie

Prológ

Nežná revolúcia, ktorá vyvrcholila protestmi v dátumoch 17. november až 29. december 1989, sa hodnotí ako nekrvavý priebeh udalostí, ktorých dôsledkom bolo odstránenie komunistického režimu v Československu. Tejto udalosti predchádzalo vyše 40-ročné obdobie totalitného režimu, ktoré sa začínalo prevratom v roku 1948. Vtedajší tlak Sovietskeho zväzu vo februári 1948 násilne zmenil demokratický režim vo vtedajšom Československu. Nastalo obdobie útlaku a neslobody. Nik nesmel mať iný názor a pohľad na spoločnosť, ako predpisoval daný režim. Vládla jedna jediná strana, komunistická. I napriek prísnyim pravidlám, obmedzeniam sa v spoločnosti postupne začala vytvárať nenávisť. Vyvrcholila v radoch mladých, odvážnych študentov, ktorí sa nebáli prejaviť svoj názor, aj keď bol v protiklade s predpísaným názorom vládnucej strany.

Komunistický režim nastolený Sovietskym zväzom postupne strácal na sile a stával sa nefunkčným. To si uvedomoval aj Michael Gorbačov po nástupe do funkcie najvyššieho Sovietskeho. Ako prvý od zavedenia režimu sa rozhodol komunizmus reformovať. Uvoľnenie totalitných zákazov formou perestrojky a glasnosti sa odzrkadlilo i na československej verejnosti. Ľudia žiadali viac. Množili sa protesty, demonštrácie, najmä medzi študentmi vysokých škôl sa vytvárali tajné spolky, v ktorých sa diskutovalo o slobode. Tento vývoj musel zákonite vyvrcholiť v revolúciu.

Priebeh týchto udalostí si ľudia pamätajú. Rovnako si na obdobie totality spomína aj vysokoškolský učiteľ filozofickej fakulty v Prešove doc. PhDr. Ján Bilas, CSc. Celý svoj život prežil pod tlakom ideológie, ktorá mu nebola po vôli. I napriek tomu musel viesť, učiť a vychovávať mladú generáciu. Vedel o názoroch svojich študentov, chápal ich svojské postoje a ich túžbu po slobodnom vyjadrovaní. V danom čase, ako sám spomína, to bolo nemožné, pokiaľ mladý človek chcel doštudovať a získať vzdelanie podľa vlastného výberu.

Keď v roku 1989 protesty študentov začali byť intenzívnejšie, čoraz viac sa na hodinách bez strachu vyjadrovali proti režimu, bolo mu jasné, že nemôže iba mlčky nazerať na situáciu. Postupne začal s nimi diskutovať. Opatrne, len na svojich prednáškach a iba na pôde školy. Dodával im odvahu a povzbudzoval ich k vlastným názorom a úvahám o budúcnosti.

Jablčko demokracie

Babka navarila výborný nedeľný obed. Dedko sa s úľavou a poďakovaním za obed zdvihol od stola. Pomalým krokom berúc si so sebou tanierik, nožik a jablčko sa presunul do obývačky. Kývol mi rukou. „Tak poď, Jajka, porozprávam Ti o mojej ceste životom.“ Žmurkol na mňa. Opatrne si sadol do svojho obľúbeného kresla. Sadla som si vedľa a zvedavo som sa

opýtala: „Pamätáš si ešte na časy, keď si učil?“ zahľadela som sa s očakávaním na dedka. Dedko na mňa bystro pozrel a pomaly si premiestnil tanierik s jabĺčkom na kolená. Prerezal ho na štyri časti a hneď ich posunul ku mne, aby som si vzala. S chuťou som zahryzla do jablka a čakala.

„To, čo sa udialo v roku 1989, bolo len vyvrcholením dlhodobej vnútornej vzbury v spoločnosti. Socializmus bol tvrdý a krutý. Pamätám si, že už počas vysokej školy sme sa museli pripravovať na obranu socializmu a vlasti. V roku 1974 počas socializmu bola povinná základná vojenská služba. To znamená, že všetci chlapci od 18 rokov na dva roky museli nastúpiť na vojenskú službu, kde sa podrobili vojenskému výcviku. A my, ktorí sme boli na vysokej škole, sme mali vojenskú prípravu už od 3. ročníka a potom sme išli na jeden rok na základnú vojenskú službu. No a najťažšiu vojenskú službu mali tí, čo slúžili na hraniciach s Rakúskom a so západným Nemeckom. Lebo tí museli použiť zbraň v tom prípade, že niekto zo Slovenska, alebo z Čiech utekal do zahraničia. Ak chcel ujsť, museli použiť zbraň a museli ho aj zastreliť alebo postreliť na hranici. Takže títo mali vojenskú službu veľmi tvrdú. Ostatní sa podrobili vojenskému výcviku, aby sa naučili narábať so zbraňami, aby vedeli pochodovať, aby sa vedeli zdraviť, narábať so zbraňou, obsluhovať delá, tanky, aby vedeli jazdiť na tankoch. Ale jediné, čo na tom bolo iné ako dnes, je to, že dnes vojenská služba nie je povinná a vtedy bola. Teraz do armády nastupujú iba tí, ktorí chcú. A sú potom vlastne vojakmi z povolania. Podrobia sa zhruba takému istému výcviku ako vojaci za socializmu. No ale teraz za to dostávajú aj výplatu. Sú zamestnancami armády alebo zamestnancami ministerstva vnútra. Tak, toto je ten rozdiel.“

„No a aké to bolo v čase komunizmu? Aká to bola doba? Bol si mladý, ako si to vnímal? To ste vôbec nechodili do zahraničia?“ Snažila som sa deda trochu povzbudiť v rozprávaní. Fakt je, že som chcela vedieť viac.

„No, Jajka moja, pokúsim sa ti to trochu priblížiť. Obdobie, ktoré predchádzalo revolúcii, bolo veľmi zložitá. Pamätám si na jeden príklad, ktorý by som rád spomenul.“ Dedko si vzal rúk jednu štvrtinku rozkrojeného jablčka. Chvíľu sa naň zahľad, akoby rozmýšľal, kde začne okrajovať. Potom pomaly a dôsledne vykrojil jadierko so zrníčkami. Zrnká z jablčka jemne cinkli o tanierik.

„Spomínam si na jeden príbeh, keď sme ako turisti cestovali do Poľska. Na hraniciach bola taká prísna kontrola, že nám kontrolovali nielen doklady, ale aj osobné veci.“

„Ja a moji dvaja spolužiaci z vysokej školy sme sa počas letných prázdnin rozhodli navštíviť Poľsko. Chceli sme si prezrieť Krakov, jeho historickú časť. Samozrejme, mali sme v pláne si aj niečo kúpiť. Nejaké pekné, moderné oblečenie, ktoré bolo možné dostať iba v Poľsku. Tu u nás nie. Obchody boli síce plné tovaru, ale všetko bolo rovnaké. Vo veľkých množstvách sa vyrábalo nevkusné a jednotvárne oblečenie. Nikomu sa to nepáčilo, ale obliekať sme sa museli. Potom som mal na ulici pocit, že sme všetci rovnakí. Chodili sme v rovnakých alebo podobných tričkách, nohaviciach, bundách... no, mali sme pocit, že sme ako v uniforme. Niet divu, že mladí sa snažili o individualizmus. Chceli sme sa od seba niečím líšiť. Štýl západného oblečenia sa dal kúpiť aj u nás v Československu, ale iba na čiernom trhu. Ten prevítal, aj keď sme mali socializmus. Bolo to však veľmi drahé v porovnaní s cenami v Poľsku. Takže sme chceli spojiť prehliadku Krakova s nákupmi. S tým bol spojený i ďalší problém – peniaze. Banka turistom pridelovala iba určitý obnos, ktorý mal slúžiť len na občerstvenie, nejaký ten obed v reštaurácii alebo na vstupenky do múzeí. Viac peňazí ti nevymenili. A množstvo peňazí, ktoré si od banky dostala, ti banka zaznačila do pasu. Takže veľa finančných možností nebolo, aj keď na výmenu peňazí sme mali čo-to našetrené. Ľudia teda hľadali iné možnosti. Potrebovali prepašovať československé bankovky do Poľska, kde ich mohli na čiernom trhu u vekslákov vymeniť za zloté. To však bolo veľmi nebezpečné, lebo štátne bankovky sa do zahraničia nesmeli vyvážať.“

Dedko stíchol. Sústredene začal okrajovať šupku jablčka. Potom opatrne položil nožík na kraj taniera. Zahľad sa na ošúpaný kúsok, akoby to bola najdôležitejšia vec na svete. Odhryzol si. Trpezlivo som čakala, kým kúsok jablčka dožuje. Nechcela som prehovoriť. Bála som sa, že preruším sled spomienok, ktoré mu prebiehali pamäťou. Dedko sa konečne pohl.

Keby som tak videla, čo sa mu preháňa hlavou... Opäť položil tanierik na stôl. Nadýchol sa a začal.

„Vieš, na hraniciach to bolo veľmi zložité. Čo to znamená? To znamená, že colníci prinútili ľudí, ktorí sa vracali do Poľska alebo išli do Poľska, ukázať všetku svoju batožinu. Kontrolovali im všetko. Či náhodou nenesú nejaký tovar, ktorý si v zahraničí kúpili, alebo nejaký zakázaný tovar, ktorý sa nesmel vyvážať do zahraničia. A tým zakázaným tovarom neboli nejaké drogy alebo zlato, alebo veľké sumy peňazí... alebo čokoľvek iné, nelegálne. Bolo to iba obyčajné oblečenie. Napríklad z Poľska sa nesmeli dovážať kožené kabáty, nesmeli sa dovážať topánky... Do Poľska sa zase nesmeli dovážať napríklad dederonové košele. Vtedy boli také móдне. Zipsy a podobne... Tieto kontroly spôsobili, že na hraniciach sa stálo niekedy aj 3 – 4 hodiny.“

Dvere na obývačke sa otvorili. Vošla babka s plnou táckou jej výborného makového koláča. Položila ho na stôl a dedko ju obdaril vďačným úsmevom. Miloval jej koláč. No a ja tiež. Ale bola som netrpezlivá. Chcela som vedieť viac. Dedko sa konečne pohodlne usadil do kresla. Po dojedení kúska koláča slastne zavrel oči. Už som sa obávala, či naňho nejdú poobedné driemoty. To by bola katastrofa. Zase sa nič nedozviem alebo keď sa dedko zobudí, nebude vedieť, kde skončil, a začne znovu od začiatku. A čo ak si už nespomenie na to, čo mi teraz chce porozprávať? Hlučne som aj ja položila tanierik od jabĺčka na stôl, aby som ho tupým zvukom prebrala. Dedko len pootvoril oči a opäť ich zavrel. Ale nadýchol sa a so zavretými očami, akoby čítal niekde z pamäti, začal rozprávať.

„Ja, Karol a Alexander sme boli dlhoroční kamaráti. Študovali sme na rovnakej vysokej škole. No a keďže boli prázdniny, dohodli sme sa na výlete do poľského Krakova. Skoro nadržanom sme stáli na zastávke medzištátneho autobusu spolu s ďalšími cestujúcimi. Určite plánovali rovnako ako my nákupy v Poľsku. S prichádzajúcim časom odchodu autobusu sa počet skupiniek vytvárajúcich sa na zastávke zvyšoval. Zišli sa tam muži, ženy, partia asi siedmich mladých študentov, ako sme boli my. Zopár sme ich poznali z videnia. Kývli sme si na pozdrav, ale viac sme si ich nevšíмали.

Karol na nás sprisahanecky mrkol. ‚Kde ste si to schovali?‘ Obaja s Alexom sme sa nenápadne obzreli okolo seba, či sme v bezpečnej vzdialenosti od ostatných ľudí stojacich na zastávke. ‚Hanka mi to včera vložila a zašila do podšívky bundy,‘ zašuškal Alex. ‚A koľko?‘ opýtal som sa šeptom. ‚300 Kčs,‘ dodal Alex a ešte raz sa porozhliadol po zastávke. ‚A ty, Karol, koľko?‘ opýtal som sa. Všetci sme vedeli, že prevážať väčšie množstvo peňazí, ako bolo stanovené štátnymi úradmi a ešte k tomu československých bankoviek, bolo zakázané. Štát prideloval iba určitý obnos, ktorý mal slúžiť na zakúpenie si bežného občerstvenia, suvenírov alebo nejakých vstupeniek do múzeí. Prevážať viac a cudziu menu bolo striktné zakázané. ‚Mám 500 Kčs. Celú bankovku. Mama mi ju vložila do igelitového vrečka a dala medzi chlieb so salámou. Chleby mám tri – to je akože desiata. Len keď budem hladný, musím chleby najskôr skontrolovať, nech nezahryznem do toho nesprávneho.‘ vzdychol s obavami Karol. ‚Ja mám tiež 300 Kčs,‘ povedal som sprisahanecky. ‚Rozobral som staré pero a okolo tuhy som obtočil bankovky. Pero síce nefunguje, ale vyzerá vierohodne.‘ Spokojný sám so sebou a s dobrým nápadom som sa pousmial. Rozhovor viazol. Oči mi blúdili po okolitých tvárach ľudí čakajúcich na autobus. Kde asi majú ukryté peniaze? Vedel som, že majú. Všetci mali. Vedť do Poľska sa chodilo výlučne na nákupy. V Poľsku sa dalo kúpiť oblečenie, ktoré sa podobalo tomu západnému. Pekné. Nie ako u nás tie fádne nemožnosti, do ktorých nás chceli navliecť. Nič iné, len oblečenie. Tričká, rifle, tenisky... Je to až taký hriech?

Z myšlienok ma vytrhol zvuk motora. Presne načas prichádzal autobus na stanovisko odchodu do Poľska. Dvere sa s hrmotom otvorili. ‚Dobré ráno,‘ poznamenal vodič prvým cestujúcim vstupujúcim do autobusu. ‚Krakov,‘ povedal stručne prvý, ktorý pristúpil k vodičovi. V tichosti vytiahol peniaze a položil ich pred vodiča. Ten s nacvičenou presnosťou odtrhol lístok a bez slov ho podal mužovi. Nasledovali ďalší. Celý tichý proces zakupovania si cestovných lístkov šiel pomerne rýchlo. O malú chvíľu sme už počúvali hukot motora autobusu uháňajúceho smerom k poľským hraniciam. Driemal som, rovnako ako Karol s Alexom. Všetci sme museli vstávať veľmi skoro, tak sme doháňali spánkový dlh. Aspoň takto, aj keď nie veľmi pohodlne. V autobuse bolo ticho. Všetci podriemkavali.

Po dvoch hodinách cesty autobus začal spomaľovať. Blížili sme sa k štátnej hranici. Vodič pomaly prešiel do pruhu určeného pre autobusy a zaradil sa do kolóny stojacich autobusov. Našťastie ich ešte nebolo veľa. Boli sme asi pätnásty autobus v poradí. Bol som rád, lebo som počítal s troj- či so štvorhodinovým čakaním. Takto to vyzeralo len na dve hodinky. Ako čas utekal a náš autobus sa blížil k colnici, rozhovor medzi cestujúcimi postupne zanikal. V autobuse bolo cítiť napätie. A to sa s približujúcou colnicou stupňovalo.

Konečne sme prišli na rad. Vodič autobusu otvoril dvere. Do autobusu vstúpili dvaja uniformovaní colníci. „Dobré ráno, hraničná a colná kontrola. Pripravte si doklady,“ nacvičenou frázou a suchým povýšeneckým hlasom zareval jeden z colníkov. Siahol som do batoha a roztrasenými rukami vytiahol pas. Uniformovaní muži prechádzali medzi sedadlami, pri každom sa zastavili, vzali pas a podľa fotografie kontrolovali totožnosť. Ani neviem prečo. Kto by už chcel utiecť do Poľska? Z kaluže do blata? Colníci prešli celý autobus. Každému odobrali pas a s kopou pasov vystúpili. Posledný colník niečo povedal vodičovi. Ten naštartoval autobus a prešiel popri rampe. Zatočil do vedľajšieho odstavného pruhu. Vypol motor. Napätá atmosféra v autobuse by sa dala krájať. „Prečo nám vzali pasy?“ opýtala sa žena sediaci neďaleko mňa. „Neviem. Asi preto, aby nám dali pečiatky,“ odpovedal muž vedľa nej. „Ale prečo nás odstavili vedľa?“ položila žena druhú otázku a v jej hlase bolo cítiť strach. „Neviem,“ teraz už nervózne odpovedal muž a dal najavo, že v rozhovore nechce pokračovať. V autobuse nastalo hlboké ticho. Nik sa už na nič nepýtala, len sme čakali. A čakali.

Asi po 15 minútach prichádzal colník k nášmu autobusu a niesol naše pasy. Všetkým nám trochu odľahlo. Konečne sa môžeme z hraníc pohnúť ďalej. Vošiel. Pasy položil vodičovi na prístrojovú dosku. Dva však držal v rukách. Boli otvorené na strane s fotografiou. Colník pozrel do pasov a potom na nás cestujúcich. „Vy a vy. Vezmite si svoju batožinu a poďte so mnou.“ Hlas colníka neznel strašne. Strašné bolo to, čo povedal. Dvaja muži sa dvihli zo sedadla, vzali si batohy a pomaly, akoby šli na popravu, kráčali k dverám. Vystúpili. „Osobná prehliadka,“ zašepal Karol. „Vytipovali si ich.“ Všetci v autobuse to vedeli. A všetci v autobuse s nimi súcítli. Ale nemohli im pomôcť. Taká bezmocnosť... Každý vedel, čo znamená osobná prehliadka. *A keď niekoho vytipovali, že pôjde na osobnú kontrolu, tak ho skontrolovali skutočne dôsledne tak, že to bolo veľmi urážlivé... Prinútili ich k tomu, že sa museli vyzliecť. Bolo to také, až ponižujúce. Bolo to veľmi dramatické.*

Opäť sme čakali. Každému bolo ľúto tých dvoch, ale každý bol rád, že nevytipovali jeho. Čas letel a my sme stále čakali. Zdalo sa nám to nekonečné. Asi po trištvrte hodine obaja muži z nášho autobusu v sprievode colníkov vyšli z budovy. Pristúpili k dverám a vodič ich otvoril. Nastúpil však iba jeden. Druhý pokračoval s uniformovanou eskortou do ďalšej budovy. Vedeli sme, že máme o spolucestujúceho menej. Niečo mu v batožine našli. Určite peniaze, ktoré prevážal ako my. Čo iné? „Môžete pokračovať!“ zasalutoval colník a rukou ukázal smer našej cesty.“

Dedko sa opäť v kresle pomrvil. Odhryzol si ďalší kúsok jabĺčka, zavrel oči a slastne si vychutnával jeho chuť. „Vieš, Jajka, s cestovaním to bolo veľmi zložitú. Nedalo sa ísť všade.“ *Ked' sa vycestovalo do zahraničia, napríklad do Juhoslávie, alebo tým, čo sa dostali na služobnú cestu napríklad do západného Nemecka či do Francúzska, hneď odobrali pas, aby tam nemohli požiadať o politický azyl. Takže len málo ľuďom sa podarilo vycestovať do zahraničia, najmä na západ. A tí, ktorí vycestovali, museli podpísať, že nič neprezradia o Slovensku, o jeho politických pomeroch. A potom ich štátna bezpečnosť evidovala ako agentov Štátnej bezpečnosti – ŠTB. Prinútili ich na spoluprácu s tajnou políciou. Takže toto vycestovanie bolo veľmi zložitú, komplikované... Alebo keď niekto niečo povedal na nejaký napríklad politický vtíp, ktorý sa týkal straníckych funkcionárov či komunistov, tak mohol byť za to aj postihovaný. Volali ho na políciu, musel absolvovať výsluch. A potom ho evidovali ako nepriateľa socialistického režimu. No aj takéto zážitky z tohto obdobia máme.*

V roku 1989 som bol mladý vysokoškolský učiteľ na filozofickej fakulte v Prešove. Na udalosti, ktoré sa udiali od septembra tohto roku, si spomínam veľmi živo. Boli to nezabudnuteľné dni. Študenti, ktorí sa dovtedy o politiku zaujímali len veľmi málo, sa pod vplyvom toho, čo sa dialo v Prahe a Bratislave, menili na aktívnych účastníkov zmeny politických pomerov. Často v búrlivej atmosfére viedli diskusie s učiteľmi, ale aj

s komunistickými funkcionármi Prešova, okresu a kraja. Na týchto diskusiách sa zúčastňovali aj mnohí herci z Bratislavy, Prahy a Prešova. Pred našimi očami sa študenti menili na odvážnych a odhodlaných revolucionárov.

Dedko mi ponúkol posledné kúsky jabĺčka. „Tu máš, daj si, Jajka moja, jabĺčko je zdravé,“ usmial sa a už šibalsky pokračoval.

Nežná revolúcia na filozofickej fakulte vyvrcholila počas osláv medzinárodného dňa študentstva, 17. novembra 1989, keď sa k študentom postupne pridala aj väčšina učiteľov. Aj keď revolúcia bola bez násillia, mala tak ako všetky revolúcie v histórii aj svoje negatívne stránky. Niektorí učitelia zneužili revolúciu na vyrovnávanie si osobných účtov so svojimi kolegami. A niektorí zase zneužili nežnú revolúciu na kariérne ciele. „Ale tiež ti, Jajka moja, musím povedať, že aj niektorí študenti využili revolúciu na to, aby nemuseli chodiť na prednášky. Mnohí očakávali, že nebudú musieť ísť ani na skúšky,“ dodal pohoršene dedko. „Vieš, Jajka, boli to nezabudnuteľné udalosti, ktoré priniesli väčšiu slobodu. Viedli k tomu, že ľudia mohli slobodne cestovať. Študentom sa otvorila možnosť študovať v zahraničí, učiť sa cudzím jazykom a podobne,“ dopĺňal informácie dedko. „Ale vzdelávať sa človek musí v každom politickom zriadení!“ dodal so zaniatením vysokoškolského pedagóga. „Po novembri 1989 prišla demokracia a s ňou i veľké zmeny. Nie všetky zmeny boli spoločnosťou vítané. Začalo sa transformovanie štátnych podnikov na súkromné, mnoho ľudí prišlo o prácu. Prechodne klesla životná úroveň. Zmena politického systému bola nežná, ale pre mnohých, ktorí sa jej nevedeli prispôbiť, bola aj bolestivá. Napriek tomu to, čo priniesla nežná revolúcia v roku 1989, teda slobodu a demokraciu, si treba chrániť, pretože ju bolo treba vybojovať,“ s revolučným zaniatením zdôraznil dedko. Naklonil sa ku mne, žmurkol. Pohladil ma po vlasoch a dodal: „Nie je taká samozrejmá, ako sa nám to dnes zdá. Tým, ktorí za slobodu a demokraciu bojovali, patrí vďaka a úcta.“ Pozeral mi pozorne do očí. Akoby si chcel tým svojím pohľadom skúšajúceho docenta overiť, či som všetkému porozumela. Potom jeho pohľad zmäkol. Opäť sa oprel o operadlo kresla, do úst si vložil posledný kúsok jabĺčka a zavrel oči. Vychutnával jeho príjemnú chuť. Posledný kúsok mal chuť slobody...

Epilóg

Generácia, ktorá v produktívnom veku prežila nežnú revolúciu 1989, môže najlepšie hodnotiť život spoločnosti pred zmenami a po zmenách, ktoré demokratizácia krajiny priniesla. Do tejto generácie patrí aj hlavný hrdina príbehu, pán doc. PhDr. Ján Bilas, CSc. Vyrastal, študoval a učil na vysokej škole počas totalitného režimu. Poznal úskalia diktatúry, vývoj a snahu mladých ľudí klásť otázky, na ktoré im nesmel alebo nevedel odpovedať. V novembrovom revolučnom čase sa priestor na diskusiu otvoril. Teraz on počúval študentov, ich snahy niečo v spoločnosti zmeniť. Podporoval ich, usmerňoval a viedol. Obdobie revolúcie prežívali ľudia rôzne. Tí starší sa obávali opakovania histórie z roku 1968. Sedávali teda zväčša pri televízii a sledovali zmeny. Boli i takí, ktorí sa obávali práve pádu totalitného režimu, lebo sami z tejto diktatúry ťažili. A prevažne mladá generácia patrila medzi aktérov činu. Dennodenné zhromaždenia, vyzývanie vlády k diskusii, heslá hovoriace o zvrhnutí Komunistickej strany ako jedinej vládnucej zložky viedli k pádu niečoho, čo v minulosti vtedajší britský premiér Winston Churchill v americkom Fultone označil vo svojom prejave pojmom železná opona.